

ביאורים

שני השמות שבהם התגלה הקב"ה לישראל בעת הגאולה משלימים זה את זה. אפשר ללמוד על מהותם מהאותיות המרכיבות את השמות. שניהם מורים על הוויה וקיום, ומגלים שה' הוא זה שנותן את הכוח והחיות לאומה הישראלית, אך יש ביניהם שני הבדלים:
א. השם אהיה מתחיל באות א' ואילו השם המפורש מתחיל באות י'.

ב. השם אהיה מנוסח כאילו הקב"ה אומר אותנו ופונה ישירות אלינו. השם המפורש מדבר בגוף שלישי, ומגדיר את המהות ללא התייחסות ישירה אלינו.

מתוך הבדלים אלה נוכל לעמוד על מהות השמות. השם 'אהיה' מדבר על ההווה, כאן ועכשיו. הקב"ה פונה ישירות לאומה במצוקתה, ונותן לה כוח להתקיים, את הא-ב' של הקיום, את היסודות. כמו השורש שמזרים חיות לאילן, בכל מצב שבו האילן מתקיים. לעומת זאת, השם המפורש מצביע על הכיוון, על הייעוד, על סיבת החיים הישראלים, מורה את הדרך לאן צריך לשאוף ולהגיע. לכן האות שבה הוא מתחיל היא י', שהיא זו שחותמת את סדרת האותיות שהגימטרייה שלהן היא ביחידות (א-ט), ומספרה הוא עשר. שם 'אהיה' מורה על כך שה' הוא שנותן את הקיום לאומה, אך שם 'הויה' מורה לשם מה בכלל צריכה האומה להתקיים. מהי המטרה הסופית שבשבילה היא צריכה להיגאל, שרק בזכותה מקיים ה' את האומה. הוא לא פונה אל האומה במצבה העכשווי, אלא מעמיד את הרף האלוהי של תכלית קיום האומה. הקיום של עם ישראל נובע גם מיייעודו, כמו שצורת העץ מקיימת את העץ.

המהר"ל חוזר לשאלה הראשונה בתחילת הפרק. מדוע ישראל שאלו מה שמו של הקב"ה והרי האבות כבר ידעו זאת? עונה המהר"ל שהם רצו לדעת באיזה שם, דהיינו באיזה אופן, יגאל אותם הקב"ה. כעת הוא עונה תשובה נוספת: באמת, ישראל ידעו מהו שמו של הקב"ה, אך הם לא הבינו את משמעותו של שם זה. הם פנו למשה ואמרו לו: מכיוון שאתה מתנבא בשם ה', בודאי אתה יודע מהי המשמעות של שמו של הקב"ה. ועל כך עונה הקב"ה שהשם שלו בעת הזאת מתחלק לשניים; שם 'אהיה', שמטרתו היא להחיות ולחזק אתכם בשעת השעבוד, ושם 'הויה', שמשמעותו המטרה והתכלית של יציאתם מעבדות לחירות.

הרחבות

• שם הויה

שְׁהוּא שֵׁם הַיְיָ. בספר הכוזרי מבאר רבי יהודה הלוי את שם הויה: "וקרא אותו הויה בעבור שהיה דברו והנהגתו דבק בבני אדם והיו דבקים הסגולה מבני אדם בו... וכן יחד אותו באומר: ה' בדד ינחנו ואין עימו אל נכר, והיה השם הזה מיוחד בנו שאין אחר יודע אמיתת ידיעתו וזלתינו" [ד, ג]. המיוחד בשם הויה"ה שהוא מראה על קשר וחיבור בין הקב"ה לעם ישראל. ה' הרי מנהיג את כל העולם, דן אותו ונותן שכר ועונש, אבל רק אצל עם ישראל יש קשר וחיבור מיוחד, יש גילוי אלוהי מיוחד. ה' בחר בעם ישראל להיות לו לעם ונתן לו את התורה, הוא הוציאם ממצרים באותות ומופתים, ומאז ועד היום הוא שומר ומשגיח עליהם. השם של הקב"ה שמראה על ייחודו של עם ישראל הוא שם הויה"ה.

ממשיך רבי יהודה הלוי: "אך מעלת האותיות המיוחדות לו היא המדברת מפני שהם אותיות אהו"י אשר הם עילות היראות כל האותיות, שאין מדברים באות מהאותיות בעוד שלא תמצא אלה... והמה כרוחות ושאר האותיות כגופות". האותיות שבהן נכתב השם הן דווקא אותיות ניקוד, אותיות שלעיתים מצביעות על הקריא המתאים של המילה. מדרגתן גדולה משל שאר האותיות, הן כמו הנשמה של האותיות, כי הרי בלעדי הניקוד אי אפשר לקרוא את המילה. הכוח המניע את המילה הוא הניקוד. כמו בגוף, שמצד עצמו שוכב דומם ורק בזכות הנשמה מקבל חיות, כך שם ה' הוא המחיה את המציאות.

לבריאות והצלחת נחה בת הענה פעול ה"ו

ישאלו: מאחר שאתה מתנבא בשם ה' ראוי לך לדעת מהות שמו, כי אם לא תדע סוד שמו הרי זה מלמד שאין הקב"ה קרוב אליך שימנה אותך לשליחו לגאול את ישראל, והשיבו הקב"ה בשני שמותיו. כך היא דעת חכמים בפירושו השמות הקדושים הללו.

וְכַאֲשֶׁר תַּעֲמִיק בְּדַבְרֵי אֱלֹהִים, תִּמְצֵא דְבָרִים נְפִלְאִים מְאֹד. כִּי כְמוֹ שֶׁשָּׁם אֶהְיֶה מוֹרָה לָךְ עַל שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ עֵקֶר הַכֹּל וְנוֹתֵן קִיּוֹם לְכָל הַנִּמְצָאִים, כִּי הָעֵקֶר נוֹתֵן קִיּוֹם אֶל הַכֹּל. וּבִשְׂבִיל כֶּף הַתְּחִלַּת הַשָּׁם הַזֶּה בְּאֵלֶיךָ, כִּי הָאֵלֶּיךָ הוּא הַתְּחִלָּה. וְכֵן בְּלִשׁוֹן מְדַבֵּר בְּעֵדוֹ, שֶׁכֵּן מְדַבֵּר בְּעֵדוֹ מוֹרָה עַל שֶׁהוּא נִגְלָה לְזוֹלָתוֹ. אֲבָל הַשָּׁם שֶׁל ד' אוֹתוֹת, שֶׁם הַיְיָ, נִבְדָּל מִן הַנִּמְצָאִים, וְלִכְךָ הַתְּחִלָּתוֹ בְּיֹדֵי ד'. והוא מְשַׁמֵּשׁ לְנִסְתֵּר, כְּמוֹ כֹּל יו"ד בְּרֵאשִׁי, כִּי בְּזֶה הַשָּׁם נִסְתֵּר וְנִבְדָּל מִן הַנִּמְצָאִים. וכמו שֶׁשָּׁם הָרֵאשֹׁן מוֹרָה שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ הַתְּחִלַּת הַכֹּל, נוֹתֵן קִיּוֹם הַכֹּל, כֶּף בְּזֶה הַשָּׁם תְּכִלִּית הַכֹּל וְבוֹ עוֹמֵד הַכֹּל. כִּי הוּא יִתְבָּרַךְ צוֹרֵר אַחֲרוֹנָה לְכָל הַנִּמְצָאִים, וְלִפְיֶךָ בֹּא בְּיֹד בְּרֵאשִׁי, כִּי הַיְיָ מוֹרָה עַל תְּכִלִּית וְצוֹרֵר אַחֲרוֹנָה, כִּי הַיְיָ הֵיא בְּסוֹף, כֹּל מְסַפֵּר לֹא יַעֲלֶה רַק עַד עֶשְׂרֵה, הֲרֵי הָאֵלֶּיךָ בְּרֵאשִׁי וְיֹד בְּסוֹף. דְּמִיּוֹן זֶה, שֶׁרֵשׁ הָאֵילָן נוֹתֵן קִיּוֹם הָאֵילָן והוא צוֹרֵת הָאֵילָן, שֶׁבְּלֹא הָעֵקֶר אֵין עֲלָיו שָׁם אֵילָן. והוא יִתְבָּרַךְ מֵאֲתוֹ קִיּוֹם לְנִמְצָאִים כֻּלָּם, וְזֶה מוֹרָה עֲלָיו שֶׁם אֶהְיֶה. אֲמֵנָם שֶׁם הָעֵצִים, שֶׁהוּא שֶׁם הַיְיָ, שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ צוֹרֵת כֹּל הַנִּמְצָאִים, וְכָל דְּבָר יֵשׁ לוֹ עֲמִידָה בְּצוֹרְתוֹ, הֲרֵי בּוֹ עוֹמֵד הַכֹּל, וְדַבְרִים אֱלֹהִים עִמָּךְ מְאֹד.

וְנוֹכַח לִזְמַר גַּם כֵּן שֶׁהַקְּטוּבִים כְּמִשְׁמָעוֹ. שְׂאֲמַר מִשֵּׁה: וְאָמְרוּ לִי מַה שָּׁמוֹ, אָף עַל גַּב שִׂידְעוּ הַכֹּל הַשָּׁם הַמְּיֻחָד, לֹא נִקְרָא זֶה יְדִיעָה כֻּלָּל, שֶׁהֲרֵי בְּפֶרֶק בְּתָרָא דְקִדּוּשִׁין (ע"א א) אָמְרוּ: שֶׁם כֵּן ד' אוֹתוֹת חֻקִּים מוֹסְרִין לְתַלְמִידֵיהֶם פְּעַם אַחַת בְּשָׁבוּעוֹ, וְאֵם לֹא הָיָה רַק הַכְּתִיבָה בְּלִבְדוֹ, לֹא הָיָה צְרִיכִין לְמַסַּר אוֹתוֹ לְתַלְמִידֵיהֶם! וְעַל זֶה אָמַר מִשֵּׁה שִׂישָׁאָלוּ מַה שָּׁמוֹ, רָצָה לִזְמַר מְעַנְּן שָׁמוֹ. וְהִשִּׁיב לוֹ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שֶׁלַּחֲנִי אֲלֵיכֶם, מִפְּנֵי כִּי זֶה הַשָּׁם הַמְּיֻחָד עַל שֶׁהוּא נִמְצָא לְנִמְצָאִים כְּמוֹ שֶׁאֲמַרְנּוּ, הוֹדִיעַ לוֹ יִתְבָּרַךְ הַשָּׁם הַזֶּה וְעַנְּנּוּ, שִׁינְרַה לָהֶם שִׁינְרַה עִמָּהֶם בְּצָרָה כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְמַעְלָה. וְאַחַר כֶּף הוֹדִיעַ לוֹ שֶׁם כֵּן אָרְבַּע אוֹתוֹת שֶׁהוּא מוֹרָה עַל הַגָּאֻלָּה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר. כִּי כֶּף אָמַר מִשֵּׁה: כְּאֲשֶׁר אָבֵא אֶל יִשְׂרָאֵל יִשָּׁאָלוּ, אַחַר שֶׁאֲתֶה מִתְּנַבֵּא בְּשֵׁם ה' רְאוּי לָךְ שֶׁתִּדַּע סוּד שָׁמוֹ, כִּי אִם לֹא תִדַּע אֵת שָׁמוֹ אֵין הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קְרוֹב לָךְ שֶׁתִּהְיֶה שְׁלִיחַ ה' לְגַאֵל אֶת יִשְׂרָאֵל. וּבָאֵת לוֹ הַתְּשׁוּבָה בְּשֵׁנֵי שְׁמוֹתָ, כֶּף הוּא דַּעַת חֻקִּינֵינוּ בְּפָרוּשׁ אֱלֹהִים שְׁמוֹת הַקְּדוּשִׁים.

השאלה: מה שמו, פירוש: שישאלו על מהות השם

כשתעמיק בשמות אלו תמצא דברים נפלאים. השם: אהיה מורה שה' הוא עיקר הכל וממנו קיום כל נמצא. כי העיקר נותן את הקיום לכל. לכן התחלת השם הזה באות אלה, כי האות אלה מורה על ההתחלה. השם הזה נכתב כפועל בגוף ראשון, דבר המורה שהוא נגלה לאחרים, לעומת זאת שם הויה מתחיל באות יוד, כְּמוֹ הַפְּעִלִים בַּגּוֹף שְׁלִישִׁי, להורות על היותו נסתר מהנבראים. כמו ששם אהיה מורה על היותו תחילה לכל ונותן קיום לכל, כך שם הויה מורה על היותו סוף לכל ושבו תלוי הכל, כי הוא יתברך משלים לכל הנמצאים, לכן שם הויה מתחיל באות יוד המורה על שלמות, שכן המספר עשר הוא אחרון לכל המספרים ולאחריו שוב מתחילים מאחד, נמצא שהאלף התחלה והיוד סוף. דמיון לדבר זה: שורש האילן, שהוא הנותן קיום לאילן והוא הצורה של האילן, כי בלי שורש אין לאילן קיום והוא ימות, ובלו שורש אין לו שם אילן. השם: אהיה מורה שהוא יתברך נותן קיום לנבראים, ושם הויה, שהוא שם העצם של הבורא יתברך, מורה שהוא נותן לנבראים את צורתם. הצורה היא המעמידה את הנבראים על מעמדם ותקינותם, הרי שהצורה היא הנותנת קיום והמשכיחה. דברים אלו הם עמוקים מאד.

על השאלה ששאלנו בתחילת הפרק: מדוע משה אומר שישאלו שמו של הבורא, הרי הם יודעים את שמו, ניתן לומר שהדברים כמשמעם. אמר משה: ואמרו לי מה שמו, כי אף שידעו את שמו המיוחד, אין ידיעת השם בלבד נחשבת לידיעה, וראיה לזה ממה שאמרו בפרק אחרון של קידושין: שם בן ארבע אותיות, שהוא השם המיוחד, חכמים מוסרים לתלמידיהם פעם אחת בשבע שנים. אם מדובר על השם ככתבו, הרי כולם מכירים אותו ואין צורך למסור אותו לתלמידיהם. אלא כשאמר משה: ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם, כוונתו שישאלו למהות השם. השיב לו הקב"ה: כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם, כלומר מהות השם הזה, שהוא מתגלה לברואים, כמו שבארנו למעלה. בזה הודיע הקב"ה שיהיה עימהם בצרותיהם, כמו שהתבאר. אחר כך הודיע לו את שמו המיוחד, שהוא שם הויה המורה על הגאולה כמבואר למעלה. כך אמר משה: כשאבוא לבני ישראל

